

דף שבועי

בס"ד

פרשת מקץ, תשפ"ה, מספר 1599

מעבר לפתרון החלומות המופך יעקב אלטמן

ר' מאיר אומר חשודין בניך על אבר מן החי. ר' יהודה אומר מזלזלין בבני השפחות וקורין להם עבדים. ר' שמעון אומר תולין הן את עיניהם בבנות הארץ.

יוסף סיפר כל זאת לאביו לא כדי להסב אליו את כל אהבתו, אלא כדי להדריכם לדרך הטובה. לטעמי, יוסף סבר שמעשיהם קרובים לדרכי האומות, ולפיכך הם בלתי ראויים לתפקיד שנועד לשבטי ישראל. את עצמו ראה יוסף כממשיך הראוי של יעקב אביו, ואת אחיו תפס כפסולת הנושרת, כעשו וכישמעאל שנדחו מחוץ למשפחה.

גם בחלומות פרעה נרמז המרחב הרגיש שבין ישראל לעמים. נראה שמלבד פשר החלום שחשף יוסף בפני פרעה בעניין שנות הרעב והשובע, טמון בחלום זה גם מסר עבור יוסף לפתרון אתגרים שיוצבו בפניו ובפני עם ישראל; אתגרים רוחניים וגם קשיים גשמיים כרעב, מלחמה ומחלה.

הפרות והשיבולים השמנות אלו המצרים, והשיבולים והפרות הדקות והרעות אלו ישראל. כפי שחלום יוסף לאחיו חזה בכללו עתידות בענייני החומר והרוח כאחד (האלומות הולמות יותר לרמוז לחומר, וגרמי השמים מסמלות את הצד האלוהי באדם), כך חלום פרעה נוגע בשני המישורים הללו; השיבולים קרובות לעניין החומר, והפרות רומזות בעיקר לחטא בעיקר לחטא של עגלי ירבעם ולהיבטים תיאולוגיים.

הפרות השמנות מסמלות את האלילות הנוהגת במצרים. רבים מעם ישראל נסחפו לעבודה זו מכורח שעבודם למצרים, ורק שבט אחד משבטיו, שבט לוי, לא עבד עבודה זרה. הפרה המצרית בריאה ושלטת בכיפה, ו'הפרה היהודית' שומרת על ייחודה אך בצמצום, בקול דממה דקה. במהלך האירועים של מכות מצרים, נשמע אט אט ברמה שם שמיים: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמ"ט: כז), עד כי ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא. משמע, אכלו הפרות הרזות את השמנות, עד תום! אבל עד מהרה נתגלה שהפרות הרזות נותרו במראהן העלוב; בחלוף הזמן פקפקו אנשים מישראל בציות לה', ככתוב בסיפור לקיטת המן: "ויאמר ה' אל משה עד אנה

חלום האלומות שיוסף מספר לאחיו, וכמוהו חלום השמש והירח ואחד עשר הכוכבים, מבליטים את כניעתם של הרבים החזקים לכאורה, אל מול היחיד החלש לכאורה. בדומה לכך, בחלומות פרעה, הפרות הדקות והכחושות בולעות את הפרות המלאות והבריאות, בניגוד למצופה. רק שבחלום יוסף היתרון הוא כמותי, ובחלום פרעה מדובר ביתרון איכותי.

קיים דמיון בין חלומות יוסף לחלומות פרעה:

והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי. ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו? ויוספו עוד שנה אתו על חלמתיו ועל דבריו. ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי (בר' לז: ז-ט).

והנה מן היאר עלת שבע פרות פרות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו. והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאר. ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר את שבע הפרות פרות מראה והבריאת וייקץ פרעה. וישן ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות. והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות אחריהן. ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום (בר' מא: ב-ז).

נראה שהדמיון הצורני בין החלומות שחלם יוסף לבין חלומות פרעה שפתר יוסף, אינו מקרי. בבראשית רבה (וישב פד, י) כתוב: "והנה אנחנו מאלמים אלומים... ר' לוי אמר: עתידים אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם ולאמר 'אלה אלהיך ישראל'". נמצא לפי זה, שיוסף מאשימם בהטיה לעבודה זרה. הוא מוסיף ומביא את דיבתם רעה לפני יעקב, והמדרש בבראשית רבה (וישב ד, ז) מתאר זאת:

* ד"ר יעקב אלטמן, פסיכותרפיסט, עוסק במחשבת ישראל.

ולידה מחדש, מאז שמיני עצרת תשפ"ד. עם זאת, התביעה הא-לוהית הנצחית משפיעה עוצמה ועונג רוחני לעוסקים בתורה ומצוותיה, וטעם חיים שאין על עפר משלו.

לסיכום, יוסף, בצל הרהוריו לפשר חלומות פרעה, שומע גם את דבר א-לוהים הנשלח אליו ואל ישראל, כשהוא חבוי באריזת החלום הפרעוני. לאמור, גרים יהיו בני משפחתך במצרים ובשאר ארצות. בצד הכנתם והשתדלותם בעניין הרכוש והפרנסה, עליהם לבנות תשתית רוחנית, ולהיות מוכנים לימי סער וסופה, לנסיגה חומרית מחד, ולאתגרים וניסיונות חדשים לבקרים אם יעמדו בדרישות התורה והמוסר, מאידך. וכך עשה יעקב ששלח את יהודה "לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה" (רש"י לבר' מ"ו, בעקבות המדרש) להשביעם בשנות הרעב הרוחני הצפוי.

הגדולה והתפארת, המנוחה והנחלה לעם ישראל תתגשמה רק לעתיד לבוא. ועד אז, ניצחונה של האידיאה היהודית מתגלם בקבלת הדין ובשמחה בחלקה. ימי חייה יהיו זרועים תהפוכות חומריות ומכשולים ופיתויים לסור מדרך ה'. כך היא דרכה של שליחות. אכן רזים אנו, **רזים וקיימים**, ואילו השיבולים המלאות והפרות הבריאות נעלמו להן כליל, הן במשל הן בנמשל, שהרי האומות דהיום אינם המשך תרבותי רציף לאומות הקדומות, ואין להן זכר ממשי.

גם בחלומות שר המשקים ושר האופים חבוי רמז והדרכה ליוסף, באשר לעתידות עם ישראל, ואין כאן המקום להאריך (על כך הארכתני בספרי "כנפי רוח" מאמר 20 לפרשת מקץ).

יש מי שיאמר שמהלכו של מאמר זה אינו יוצא מכלל דברי דרשנות נאים, מאחר שצריך לנבור ולחטט כדי לחשפם. אולם מרובים הם העניינים בתורתנו ובספרי הקודש שעטופים בעמימות, המזמינה ערנות מיוחדת מצד הלומד, ונזקק המעיין והכותב ל'עט' חפירה, ככתוב: "אם תִּבְקֹשְׁנָה כִּכְסֹף וְכַמְטָמוֹנִים תִּחְפְּשֶׁנָּה, אִזְ תִּבִּין יְרֵאת ה' וְדַעַת אֱ-לֹהִים תִּמְצָא" (משלי ב:ד-ה).

מֵאַנְתֶּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי" (שמ' טז:כח). שלושה חודשים אחר יציאתם ממצרים אירע חטא העגל, ואחרי כשנה אירע חטא המרגלים ונגזרותיו. עם ישראל שקידש שם שמיים ופרסמו לעיני הגויים, הפך עתה למתלונן סדרתי, ורב עם א-לוהיו. אומנם אכלנו את ה'פרה האלילית', ניצחנו לעת קצרה, אך לאמיתו של דבר הפסדנו בהיותנו מכעיסים את ה' במדבר, ואנו **רזים כמקודם**. נשוב לעניין זה בהמשך.

ומה מסמלות השיבולים? בראשית סיפקו המצרים למשפחת יעקב מזון ופרנסה בשפע בשנות הרעב ושנים מרובות לאחריו, ולפיכך המצרים מסומלים ב**שיבולים המלאות**, והן עלו ראשונה. יעקב ומשפחתו הם השיבולים ה**דקות**, מפני שהתאזרחותם במצרים על בסיס קיום משותף הפכה לשעבוד טוטאלי ואכזרי שלהם ביד מארחהם. והנה, ויהי מהפך; השיבולים הדקות בלעו את הבריאות; עשר המכות מיד ה' פגעו קשות במצרים, בנפש וברכוש וברוח הלאומית, והיא התמוטטה כלכלית בפני בני ישראל שיצאו ברכוש גדול. אולם להפתעתנו, שבו השיבולים והצטמקו; בני ישראל פנו למדבר, והתלוננו על ה' ומשה עבדו בטרוניה שאין מים, בצלים, שומים, דגים ואבטיחים. הם מבקשים לשוב מצרימה – "וּמְרִאֵיהֶן יָרַע פֶּאֶשֶׁר בַּתְּחִלָּה" (בר' מא:כא). שוב חוזר הדפוס; אתה היהודי, לזמן קצר נצחתי, אך במהרה התהפכו היוצרות, ובעצם הפסדת.

מה הלך העולה מהמחזה הפרדוכסלי בחלומות פרעה?

חלום השיבולים מלמדנו שהצלחות מעמדיות וכלכליות של בני ישראל במצרים וביתר הגלויות עד **ימינו אלה ממש**, הן מרכיב עולה ויורד בהיסטוריה היהודית, ואינן ממהותו של הייעוד היהודי. זהו מרכיב בעל משמעות אך לא מרכיב בסיסי שאי אפשר בלעדיו. אמר רב אחא בשעה שהצדיקים... מבקשים לישב בשלוח בעולם הזה, השטן בא ומקטרג: לא דיין שהוא מתוקן להם לעוה"ב אלא שהם מבקשים לישב בשלוח בעולם הזה! (בראשית רבה, וישב פד, ג).

אפשר שמנענו הבורא מהצלחה חומרית ארוכת ימים, מפני הכתוב "**וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט... וַיִּטֵּשׁ אֶ-לוֹהַ עֲשָׂהוּ**" (דב' לב:טו).

חלום הפרות נועד להעירנו מתרדמת שביעות הרצון הערכית הזחוחה. את שבע הפרות השמנות בלענו, אך **נותרנו רזים** במובן זה ש**ישראל לעולם נתבעים**, כנאמר: "רַק אֶתְכֶם יְדַעְתִּי מִלֵּל מְשַׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל פֶּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל עֹנֵיכֶם" (עמוס ג:ב). דברי ימי עם ישראל הפרושים על פני התנ"ך, התלמודים והמדרשים, הם מסע מפרך אל פסגה רוחנית, כשהוא מלווה בנפילות על תוצאותיהן המשופעות בסבל. התקופה השחורה משחור באירופה, בדור הקודם, מצטרפת לגורל היהודי, והוד משמעות וייעוד א-להי עוטף אותה בטלית שכולה תכלת השמים. עודנו שרויים עתה בעיצומם של ימי משבר

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף